

УДК 343.85

DOI https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2023-3-10**Федчак Ігор Андрійович,**

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри оперативної-розшукової діяльності
Львівського державного університету внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-4539-5988

Міськів Дмитро Михайлович,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права і кримінології
Львівського державного університету внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0003-3710-0374

ХАРАКТЕРИСТИКА КЕРІВНИХ ПРИНЦИПІВ МОДЕЛІ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ «ПРЕВЕНЦІЯ ЗЛОЧИНІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ЗМІНИ НАВКОЛИШНЬОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ» (CRIME PREVENTION THROUGH ENVIRONMENTAL DESIGN – CPTED)

Статтю присвячено дослідженню та висвітленню змісту керівних принципів функціонування моделі запобігання злочинності «Превенція злочинів за допомогою зміни навколишньої інфраструктури» (Crime Prevention Through Environmental Design – CPTED).

Констатовано, що концептуально та з науково-практичної сторони модель запобігання злочинності: Превенція злочинів за допомогою зміни навколишньої інфраструктури (CPTED) ґрунтується на ключових засадах (принципах) організації правоохоронної діяльності, які закладено в основу формування правоохоронних стратегій, які слід комплексно реалізовувати при проектуванні, розробці, переплануванні та обслуговуванні будівель, споруд, громадських просторів та ділянок місцевості, з метою позитивного впливу на чинники простору, які можуть розглядатись правопорушниками як сприятливі для вчинення протиправних дій.

Визначено, що на етапі становлення моделі Превенція злочинів за допомогою зміни навколишньої інфраструктури (CPTED) ученими визначено чотири ключові принципи її функціонування, а саме: територіальність, нагляд (спостереження), імідж, середовище та контроль доступу, реалізація яких дозволяла вважати простір захищеним. Ці принципи визначають як принципи першого покоління моделі CPTED.

Установлено, що згодом були напрацьовані додаткові засади захисту простору, місцевості або середовища, які об'єднуються терміном принципи другого покоління моделі CPTED. До таких принципів відносяться: соціальна згуртованість, культура громади (спільноти), зв'язок та порогова ємність (здатність, міцність). Досліджувана модель є динамічною, підходить до розуміння змісту заходів з її реалізації удосконалюються, що у підсумку призводить до формування додаткових принципів її організації. До таких принципів відносяться: конфліктні групи користувачів; генератори злочинності; змішане користування; вказівники руху; згуртованість; зв'язок; функціональність; культура; соціальний капітал та порогова ємність.

Ключові слова: модель, правоохоронна діяльність, принципи, територіальність, нагляд, імідж, контроль доступу, соціальна згуртованість, культура, зв'язок, порогова ємність.

Fedchak I. A., Miskiv D. M. Characteristics of the guiding principles of the crime prevention model “Crime Prevention Through Environmental Design” (CPTED)

The article is devoted to research and clarification of the content of the guiding principles of the crime prevention model “Crime Prevention Through Environmental Design” (CPTED).

It was established that conceptually and from a scientific and practical point of view, the crime prevention model: Crime Prevention by Changing the Surrounding Infrastructure (CPTED) is based on the key principles (principles) of the organization of law enforcement activities, which are laid in the basis of the formation of law enforcement strategies, which should be comprehensively implemented during design, development, re-planning and maintenance of buildings, structures, public spaces and areas of the area, with the aim of having a positive impact on spatial factors that may be considered by offenders as favorable for committing illegal acts.

It was determined that at the stage of formation of the Crime Prevention by Changing the Surrounding Infrastructure (CPTED) model, scientists identified four key principles of its functioning, namely: “territoriality”, “supervision (observation)”, “image, environment” and “access control”. the implementation of which allowed the space to be considered “protected”. These principles are defined as the principles of the first generation of the CPTED model.

It was established that additional principles of protection of space, area or environment were later developed, which are united by the term principles of the second generation of the CPTED model. Such principles include: "social cohesion", "community (community) culture", "connection" and "threshold capacity (ability, strength)". The studied model is dynamic, approaches to understanding the content of measures for its implementation are being improved, which ultimately leads to the formulation of additional principles of its organization. Such principles include: "conflict user groups"; "generators of crime"; "mixed use"; "traffic signs"; "cohesion"; "connection"; "functionality"; "culture"; "social capital" and "threshold capacity".

Key words: *model, law enforcement activity, principles, territoriality, surveillance, image, access control, social cohesion, culture, connection, threshold capacity.*

Постановка проблеми. Відповідальність за зменшення злочинності та породжених злочинністю вторинних наслідків, як то матеріальні та нематеріальні збитки, зниження рівня довіри до інституцій держави, зокрема і до правоохоронних органів, не повинні розглядатись як сфера відповідальності лише поліції. До такої роботи слід залучати органи місцевого самоврядування, представників сфери підприємництва, громадських активістів та мешканців місцевих територіальних громад. Важливим чинником упереджувальної протидії поширенню злочинності є застосування комплексу заходів, суть яких зводиться до посилення захищеності місць прояву кримінальних та адміністративних правопорушень шляхом подолання загроз, ризиків та сприятливих для злочинця умов, які властиві фізичному простору, місцевості, вулиці, місцю шляхом застосування просторового планування та проектування. Така запобіжна практика сформувалась, активно використовується та розвивається у правоохоронній діяльності зарубіжних країн, проте її зміст є малодослідженим у вітчизняній правоохоронній науці та практиці. Важливим завданням є дослідження змісту керівних принципів реалізації проактивної моделі запобігання злочинності: Превенція злочинів за допомогою зміни навколишньої інфраструктури (CPTED), які розроблені та активно застосовуються у проактивній правоохоронній діяльності зарубіжних країн, оскільки такий досвід містить сталий потенціал підвищення рівня ефективності запобігання (стримування та зниження рівня поширення) злочинності, що обґрунтовано вважається основним завданням правоохоронних органів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Керівні принципи моделі запобігання злочинності: Превенція злочинів за допомогою зміни навколишньої інфраструктури (Crime Prevention Through Environmental Design – CPTED) досліджували зарубіжні учені, зокрема: А. Левальд (A. Levald), Є. Сібул (J. Sibul), М. Пруса (M. Proosa), М. Клейн (M. Klein) [1]; Дж. Клівленд, (J. Cleveland), Г. Севіль (G. Saville) [2]; Л. Феннеллі (L. Fennelly), М. Пеппі (M. Perry) [3]; Р. Козенс (P. Cozens), Дж. Севіль (G. Saville) Д. Хіллієр (D. Hillier) [4]; Г. Савіль (G. Saville), М. Міхін'яц (M. Mihinjac) [5] та інші. Досліджень керівних принципів моделі запобігання злочинності: Превенція злочинів за допомогою зміни навколишньої інфраструктури (CPTED) в Україні проведено не було.

Метою статті є дослідження та висвітлення концептуальних на науково-практичних засад сутності керівних принципів моделі запобігання злочинності «Превенція злочинів за допомогою зміни навколишньої інфраструктури» (Crime Prevention Through Environmental Design – CPTED).

Виклад основного матеріалу. Наукові дослідження сфери запобігання злочинності періоду кінці 1970-х і початку 1980-х років, проведені зарубіжними вченими, були спрямовані на розроблення підходів до фізичного зменшення можливостей для прояву злочинності, а саме на вивчення просторових та екологічних характеристик місцевості, які могли бути визначені правопорушниками як сприятливі при обранні місця вчинення протиправних дій. В той час сформувались нові поняття в розумінні географічного складника прояву злочинності, серед яких базовим є «екологічне запобігання», що було закладено в основу змісту моделі запобігання злочинності «Превенція злочинів за допомогою зміни навколишньої інфраструктури» (Crime Prevention Through Environmental Design – CPTED).

Концептуально та з науково-практичної сторони модель запобігання злочинності «Превенція злочинів за допомогою зміни навколишньої інфраструктури» (CPTED) ґрунтується на ключових принципах організації правоохоронної діяльності, з яких вибудовуються стратегії, які слід враховувати при проектуванні, розробці, переплануванні та обслуговуванні будівель, споруд, громадських просторів та ділянок місцевості.

На початковому етапі становлення концепції та практичних засад функціонування проактивна модель запобігання злочинності «Превенція злочинів за допомогою зміни навколишньої інфраструктури» (CPTED) оперувала чотирма принципами, які були визначені ученим О. Ньюманом (O. Newman), реалізація яких дозволяла сформувати такий стан справ, за якого простір, місцевість, або окреме місце

можна було б вважати захищеним, а саме: територіальність, нагляд (спостереження), імідж, середовище та контроль доступу. Ці принципи визначають як принципи CPTED першого покоління.

Проте згодом наукове розуміння та практичне наповнення змісту принципів моделі запобігання злочинності «Превенція злочинів за допомогою зміни навколишньої інфраструктури» (CPTED) поглиблювалось та удосконалювалось. Так, у 1997 році на щорічній конференції Міжнародної асоціації CPTED було представлено концепцію другого покоління принципів CPTED, основний акцент яких було зосереджено на зменшенні можливостей для прояву протиправної поведінки у «невеликих» за місцях чи просторах, що умовно можна визначити як «конкретна орієнтація». Саме «конкретна орієнтація» пов'язувала принципи моделі запобігання злочинності: превенція злочинів за допомогою зміни навколишньої інфраструктури (CPTED) другого і першого покоління як одну цілісну проактивну модель запобігання кримінальній активності.

Друге покоління принципів моделі CPTED ґрунтувалося на соціологічних дослідженнях про «колективну ефективність», до якого відносяться чотири принципи: соціальна згуртованість, культура громади (спільноти), зв'язок та порогова ємність (здатність, міцність).

Попри те, що принципи моделі CPTED прийнято у науковій літературі поділяти на два покоління з огляду на час їх виникнення, формування та змістового наповнення, проте відносно переліку та змісту принципів моделі CPTED існують і альтернативні точки зору. Так, Т. Кроу (Т. Crowe) визначає три стратегії захищеності простору: природний контроль доступу; природний нагляд; зміцнення простору (території).

Козенс (Cozens), Савілі (Saville) та Хіллєр (Hillier) визначають шість принципів захищеного простору: 1) «територіальність»; 2) «нагляд» (як офіційний, так і неофіційний); 3) «контроль доступу»; 4) «імідж» (підтримка та розвиток); 5) «підтримка програм активності» та 6) «загартовування цілі» [4].

Першим принципом моделі CPTED вчені та практичні працівники підрозділів поліції у зарубіжних країнах виділяють «територіальність».

Під «територіальністю» слід розуміти використання фізичних атрибутів (характеристик) для окреслення меж простору та вираження позитивного сприйняття власності на простір або місцевість, або об'єкт нерухомості. Коли мешканці сприймають простір навколо своїх будинків як власний, вони, швидше за все, піклуються про цей простір, і чинять на нього певний позитивний вплив.

У даному випадку йдеться про володіння і почуття власності, розуміння того, як окремі особи та групи людей визначають простір як власний: «Це наш двір! Тут належить вести себе пристойно!» У власників простору очевидно є мотивація контролювати та захищати цей певний простір. Інформаційний вказівник, оновлення фарбування, огорожа, паркан, ворота, шлагбаум... це все засоби для окреслення власності щодо територіальності. «...Фізичний дизайн може створити, або розширити сферу впливу, щоб у користувачів сформувалось почуття власності – почуття територіального впливу – і у підсумку, потенційні правопорушники сприймають цей вплив території [6, с. 31]. Поширення демонстративних заходів, які вказують на те, що простір є у володінні і що це володіння охороняється чинить запобіжний вплив на осіб, які мають намір вчинити протиправні дії.

«Територіальність» відноситься до заходів, які посилюють інформативність повідомлення про право власності на об'єкт, територію або простір. Найпростішими прикладами окреслення територіальності є знаки обмеження доступу. Визначення чітких кордонів є ще одним кроком, який зміцнює територіальність. Низький паркан або зелені насадження, які визначають умовний кордон власності не може фізично зупинити порушника, але це допомагає визначити, де закінчується громадський простір і починається приватний.

Цілі принципу територіальності полягають у визначенні кордонів, вираженні володіння та формування переконання про те, що простір доглядають і захищають, тобто присутній контроль. Якщо простір перебуває у занедбаному стані, він буде привабливим для прояву протиправної поведінки [7].

«Нагляд (спостереження)» – це фізична здатність бачити, що відбувається. Нагляд (спостереження) покращує видимість присутності потенційних правопорушників. Принцип нагляду (спостереження) реалізовується шляхом планування розміщення фізичних особливостей об'єктів простору, діяльності та людей таким чином, щоб максимально збільшити видимість (оглядовість) простору та його користувачів, сприяючи позитивній соціальній взаємодії між користувачами приватного та публічного простору. Потенційні правопорушники відчують посилений контроль і, таким чином, по суті сприймають підвищений ризик. Таке сприйняття підвищеного ризику поширюється на усвідомлення злочинцем складності безперешкодного залишення місця вчинення кримінального правопорушення.

Природне спостереження передбачає:

- застосування елементів проектування, які забезпечують можливості для жителів спостерігати за навколишнім простором;
- створення обстановки, яка ускладнює або унеможлиблює приховування правопорушником своєї поведінки;
- підвищення видимості (оглядовості) за допомогою ландшафтного дизайну в поєднанні з належним освітленням тощо.

Непроглядні стіни, високі та густі чагарники, господарські будівлі, масштабні знаки, рекламні площі та інші перешкоди можуть перешкодити природньому спостереженню. Якщо на місцевості є ділянки, де часто виникають проблеми, і ці ділянки погано проглядаються, слід шукати способи підвищити видимість.

Спостереження передбачає наявність оглядовості: світла (освітлення) та видимості, що дає змогу належним чином спостерігати за місцевістю. Але для того, щоб нагляд був ефективним, потрібно більше, ніж лише видимість та здатність бачити на вулиці. Спостерігач має бути здатним не лише бачити а й правильно розуміти спостережувані події та знати, що слід зробити: попередити інших, або зателефонувати до поліції чи до охоронної структури. Отже, від видимості до ефективного спостереження існує кілька кроків, які потрібно реалізувати.

Концепція принципу «контролю доступу» полягає у тому, що злочинець не повинен наважуватися або мати можливість потрапити на територію, у будівлю, або простір з протиправною метою. Природний контроль доступу обмежує можливість прояву кримінального правопорушення через застосування заходів, які розмежовують приватний та публічний простори. Контроль доступу здійснюється за рахунок правильного планування входів та виходів, огорож, освітлення та ландшафтного дизайну для обмеження доступу.

Природний контроль доступу використовується для доповнення механічних та оперативних заходів контролю доступу, таких як загартовування цілі [8].

Принцип «загартовування цілі» передбачає, що потенційні об'єкти мають бути захищеними від кримінального прояву. Фізична безпека та дизайн мають бути такими, щоб ускладнити проникнення до будівлі чи простору зі злочинною метою. Це найбільш традиційна відповідь щодо протидії злочинному прояву: ускладнити фізично доступ злочинців за допомогою замків, решіток, дверей або воріт. Цей принцип включений у принцип контролю доступу. Тема реалізації такого принципу полягає у тому, щоб збільшити зусилля, які повинні докласти правопорушники та підвищити ризики їх виявлення або затримання під час реалізації протиправних дій.

Територіальне загартування (зміцнення) сприяє соціальному контролю через посилення сприйняття власності простору.

Заходи територіального зміцнення (загартування цілі) створюють у користувачів місця відчуття безпеки та формують усвідомлення у потенційного правопорушника про значний ризик затримання чи викриття. Коли люди вживають належних заходів для захисту свого майна, злочинність знижується, тому що такий захист ускладнює вчинення злочинної поведінки [8].

Важливим принципом реалізації моделі превенції злочинів за допомогою зміни навколишньої інфраструктури (CPTED) є «імідж та підтримка». Соціальна поведінка жителів пов'язана зі сприйняттям стану простору. Йдеться про те, чи існує застереження (побоювання) перебування у певних місцях. З ідеєю безпечного середовища пов'язане поняття іміджу. Ідея у тому, що фізичний стан та заходи з підтримання належного стану місця або місцевості (територія доглянута або занедбана) сигналізують про те, чи є цей простір безпечним чи небезпечним. Таким чином, критично важливою є управлінська діяльність та якість обслуговування місцевостей. Цей принцип полягає в тому, щоб захистити територію від сміття, графіті, вандалізму та пошкоджень. Територія не повинна виглядати занедбаною або недоглянутою. Мета полягає в тому, щоб не допустити стану занедбаності, що перешкодить продовжувати використання простору за його прямим призначенням.

Принцип «сприяння позитивному використанню» стосується створення середовища, яке збільшує ймовірність того, що територією скористаються законослухняні громадяни.

«Підтримка активності» передбачає потребу розташування різноманітних об'єктів у місцях, щоб люди частіше перебували у них, створюючи «природне спостереження». Активне місце – це місце, у якому можна збільшити використання присутності, додаючи «цінності» цьому місцю та формуючи таким чином перешкоди діям правопорушників. Це досягається за допомогою активних і пасивних зусиль. Пасивні

заходи – це застосування елементів проектування, які роблять територію привабливою та безпечною, наприклад, парки, басейни, дитячі майданчики та відпочинкові зони, громадські простори, лавки, фонтани тощо. Активні – заплановані події або акції, що вживаються для залучення користувачів до району, наприклад пікніки, громадські та спортивні заходи, концерти, ігрові заходи тощо.

Окрім основних принципів моделі запобігання злочинності: Превенція злочинів за допомогою зміни навколишньої інфраструктури (CPTED), виділяють також додаткові, однак не кожен додатковий принцип однаково застосовується до різних категорій просторів (публічно доступний простір, комерційний та бізнес простір, громадські парки, зони відпочинку, ігрові майданчики, паркові зони тощо). В результаті деякі принципи актуальні для однієї категорії, проте неактуальні для іншої, залежно від потенційного впливу цього принципу [9]. До таких принципів відносяться: «конфліктні групи користувачів»; «генератори злочинності»; «змішане користування»; «вказівники руху»; «згуртованість»; «зв'язок»; «функціональність»; «культура»; «соціальний капітал» та «порогова ємність».

Так, різні групи користувачів простору можуть конфліктувати (наприклад, розташування школи біля індустріальної забудови, або центру для осіб похилого віку поряд з нічним клубом). Ретельний розгляд та оцінка ризику сумісного використання простору або території під час планування та розміщення об'єктів буде мінімізувати потенційні конфлікти між групами перш ніж вони стануть проблемою (принцип «Конфліктні групи користувачів»).

Також слід враховувати наявність «генераторів злочинності» – чинників, які можуть генерувати діяльність, яка сприяє злочинності. Наприклад, магазини з реалізації алкоголю, що працюють у режимі 24 години на добу є законною комерційною діяльністю. В самих магазинах проблем немає, але їх розташування може призвести до конфлікту, або непередбаченої вторинної діяльності, наприклад, нічні гуляння. Таке місце може стати ідеальним для скоєння пограбувань у пізній час доби. (принцип «Генератори злочинності»).

Змішане користування – це концепція, згідно з якою змішане використання простору може сприяти або зменшувати злочинні можливості. Повністю розділене використання простору (наприклад, житловий та комерційний) один від одного можуть створювати місця, які в певний час доби не використовуються. Однак продуманий перехід між різними видами використання простору має вирішальне значення для забезпечення діяльності та не збільшує можливості для злочинності, формує сприйняття користувачами та мешканцями безпеки на території. Продумане змішане землекористування зменшить можливості для прояву злочинної поведінки і посилить відчуття безпеки (принцип «Змішане користування»).

Вказівники руху спрямовують людей, особливо пішоходів і велосипедистів, за певним маршрутом або шляхом. У деяких випадках вони роблять це без надання альтернативних шляхів евакуації або стратегії безпеки, як у пішохідному тунелі або підземному переході. В інших випадках вони спрямовують людей у певному напрямку. Важливо ретельно оформити дизайн і розташувати вказівники руху так, щоб не надати потенційним нападникам місце для очікування жертв на певному шляху.

Під принципом «згуртованості» слід розуміти розвиток стосунків та взаємодії між усіма користувачами простору для підтримки відчуття безпеки. Дизайн може покращити можливість позитивної соціальної згуртованості шляхом надання добре спроектованих і ретельно розташованих місць (багатоцільові приміщення у школах, громадські центри тощо).

«Зв'язок» відноситься до соціальних і фізичних зовнішніх зв'язків. Будь-яке місце не повинно існувати у ізоляції від навколишніх кварталів та цілого міста. У мешканців просторів, які перебувають у ізоляції, часто виникає синдром «не в моєму дворі». Фізичними функціями, які допомагають досягти зв'язку є доріжки та дороги, що з'єднують конкретний простір з навколишніми районами, або такі об'єкти, як, наприклад, громадські центри, які надають послуги для усієї громади.

Здатність будь-якого простору або громади підтримувати своє цільове призначення є «функціональністю». Наприклад, надмірна кількість подібних видів використання простору на занадто малій території, наприклад, покинутих будівель, або діючих розважальних закладів можуть створити можливість для прояву кримінальної активності. Функціональність відноситься до балансу використання з повним спектром послуг для місцевих жителів, щоб дозволити їм робити покупки, відпочивати та жити у своєму географічному районі.

«Культура» відноситься до загального культурного вираження конкретного місця. Під цим слід розуміти художні, музичні, спортивні чи інші місцеві культурні заходи, покликані об'єднати людей та посилити соціальну згуртованість. Це можуть бути фізичні конструкції, що може заохочувати прояви релігійності, спортивні об'єкти та території, які можуть використовувати місцеві художники

та музиканти. Громадські меморіали, громадські фрески та інші культурні функції також покращують культурне сприйняття місця. Існуючі раніше культурні особливості, які створюють чітку ідентичність місця можна використовувати для визначення принципів проектування та політики, які найкраще підтримують згуртованість і благополуччя всіх груп, які живуть і працюють у цьому просторі [9, с. 6–8].

«Соціальний капітал» – це соціальна довіра, норми та мережі, які люди використовують для вирішення загальних проблем, громадянська активність у напрямку протидії неадекватній поведінці. Ключові стратегії включають призначені місця для зборів, соціальні заходи, громадські програми тощо. Метою є заохочення спілкування, довіри та співпраці між зацікавленими сторонами, а також з державними органами, які їх обслуговують.

Остання концепція (принцип) відноситься до створення багатого різноманіття в житловому чи іншому середовищі (просторі). Концепція порогової ємності передбачає використання декількох просторів в районі, де мешканці можуть спілкуватися (парки), купувати продукти (магазини) та відпочивати (спорт або розваги). Стратегії розвитку потенціалу також захищають від використання простору, що погіршує (знижує) безпеку в певному місці, наприклад, занадто багато закладів з продажу алкоголю, створюють передумови для використання простору в криміногенних умовах.

Висновки. Підсумовуючи дослідження концептуальних та науково-практичних аспектів застосування принципів моделі запобігання злочинності «Превенція злочинів за допомогою зміни навколишньої інфраструктури» (CPTED), слід зазначити, що, попри наявність усіх розроблених принципів CPTED, не існує єдиної стратегії, яка б зменшила у поширенні усі прояви злочинної поведінки. Ці принципи слід застосовувати комбіновано на основі ретельного аналізу місцевого контексту. Однак історія моделі превенції злочинів за допомогою зміни навколишньої інфраструктури (CPTED) свідчить про те, що комплексне міське планування та розвиток громад вимагає врахування усіх принципів CPTED.

Модель запобігання злочинності CPTED – це модель діяльності, яка повинна бути врахована під час планування, проектування та розвитку житлового, комерційного чи іншого простору або середовища для покращення якості життя через застосування заходів з обмеження можливостей для прояву кримінальних правопорушень. Включення принципів і стратегій, описаних вище, може обмежити поширення злочинності та проявів протиправної поведінки, а також сприяти виникненню багатьох інших не менш важливих соціальних переваг.

Перспективним напрямом подальших наукових досліджень концептуальних та науково-практичних аспектів функціонування проактивної моделі превенції злочинів за допомогою зміни навколишньої інфраструктури (Crime Prevention Through Environmental Design – CPTED) є дослідження та висвітлення практичних аспектів її застосування у діяльності правоохоронних органів зарубіжних країн.

Література

1. Andres Levald, Jelizaveta Jekaterina Sibul, Martina Proosa, Merli Klein, Panu Lehtovuori, Paul van Soomeren, Tarmo Viikmaa, Toomas Paaver. CPTED MANUAL FOR POLICE OFFICERS. URL: https://cpted.net/resources/Documents/Articles_Resources/EU%20Manual4Police.pdf (дата звернення 31.07.2023).
2. Cleveland J., Saville G. “2nd Generation CPTED: An antidote to the social Y2K virus of urban design”. Presentation at the 3rd International CPTED Conference, Washington, DC. 1998.
3. Lawrence J. Fennelly, Marianna A. Perry. CPTED and Traditional Security Countermeasures. 1st Edition. 2018. CRC Press.
4. Cozens P., Saville G., Hillier D. “Crime prevention through environmental design (CPTED)”: a review and modern bibliography. Property Management, Volume 23, No 5, Pages 328–356. Bingley (UK): Emerald Group Publishing Limited. 2005.
5. Gregory Saville, Mateja Mihinjac. Third-Generation CPTED – Integrating Crime Prevention and Neighbourhood Liveability. Urban Crime Prevention. PP. 27–54. October 2022.
6. T. Crowe. “Crime prevention through environmental design”, Woburn, MA: Butterworth-Heinemann. 1991.
7. Tod Schneider. CPTED 101: Crime Prevention through Environmental Design – The Fundamentals for Schools. National Clearinghouse for Educational Facilities. URL: <https://www.cityofredding.org/home/showpublisheddocument/10103/636186156818170000>. 2010 (дата звернення 31.07.2023).
8. Crime prevention through environmental design. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Crime_prevention_through_environmental_design (дата звернення 31.07.2023).
9. Safe Growth and CPTED in Saskatoon. Crime Prevention Through Environmental Design Guidelines: An Illustrated Guide to Safer Development in Our Community. URL: https://www.saskatoon.ca/sites/default/files/documents/community-services/planning-development/neighbourhood-planning/neighbourhood-safety/CPTED%20Guidelines_WEB.pdf (дата звернення 31.07.2023).